

IV. évfolyam 3. szám 1993. március

HÍRMONDÓ

VISSZAPILLANTÓ

145 éve történt: 1848. március 15-én győzött a polgári forradalom Magyarországon

1848. március közepén megérkeztek az első hírek a győztes pesti forradalomról Nógrád megyébe is.

Megyéink politikájának ebben az időben fő alakítója a birtokos köznemesség volt. Politikai küzdelmeik Balassagyarmaton, a megyei közgyűlésben és a reform-országgyűléseken zajlottak. Leg-kiválóbbjai: Sreter János, Kubinyi Ferenc, Frídeczky Lajos, Madách Imre, Pulszky Ferenc, Szontágh Pál, Veres Pál, Fráter Pál voltak.

E nógrádi politikusok határoztak két nappal a forradalmi események előtt arról, hogy Deák Ferenc, Kossuth Lajos, Batthyány Lajos - "akiknek ajkain testesül meg a magyar átalakulás" -megfestendő képeit elhelyezik a vármegyei tanácskozóterem falán. A történelem azonban átrendezte a tennivalók sorrendjét.

1848. március 24-én a megyei közgyűlés üdvözölte a polgári forradalom által előidézett mélyreható változásokat, és a korábban már Madách Imre csesztvei otthonában meghozott döntést - miszerint Kubinyi Ferencet elküldik a pozsonyi országgyűlésbe tájékozódni - immár hivatalossá telte. Ugyancsak itt született döntés "polgári őrség" felállításáról, s a sajtószabad-

ságról szóló helytartótanácsi rendelet ki-hirdetéséről. Az országos döntések gyors régióbeli végrehajtása érdekében a közgyűlés 12 tagú "teljes hatalmú választmányt" hozott létre és elrendelték, hogy a választmány 6 tagja állandóan tartózkodjék Balassagyarmaton.

A Batthyány kormány 1848. március 22-i leirata értelmében Balassagyarmat, Szécsény, Füle, Gács, Oroszi és Szirák valamint Kékkő központokban "nemzetőrségi seregek" szervezéséhez kezdtek hozzá.

1848. április 20-án Szemere Bertalan belügyminiszter javaslatára gróf Ráday Gedeont választották meg a vármegye főispánjává, aki fontos feladatának tartotta a márciusi törvények végrehajtását, a képviselőválasztások lebonyolítását.

E törvények közül a jobbágyszabadtás híre Nógrád vármegye parasztságát lázba hozta, nem voltak ritkák a régi sérelmek miatti megmozdulások sem. Csitár, Sóshartyán, Kishartyán, Oroszi és más települések jobbágysága ellenszenvvel fogadta a Batthyány-kormány visszafogó intézkedéseit.

A népképviselői választójogi törvény végrehajtása során a köznemesség képviselői jutottak túlsúlyba, a falvak előljáróságainak képviselője már csak

a nagy távolságok és a rossz közlekedési

viszonyok miatt sem tudott megvalósulni.

1848 augusztusában a forradalom életében sorsdöntő kérdéssé vált a vívmányok védelme. Nógrád megye lakossága részt vett a honvédő harcokban, nemzetőrökként, gerillacsapatokba szerveződve küzdöttek nemesek, polgárok, egykori jobbágyok a bécsi és a cári csapatok ellen.

Az 1848-49-es polgári forradalom és szabadságharc Nógrád megyei történéseit feldolgozó dokumentumok száma folyamatosan gyarapszik a Balassi Bálint Könyvtár helyismereti gyűjteményében.

A teljesség igénye nélkül említjük a Reformgondolkodás Magyarországon a XIX. században tanulmánykötetet, Pulszky Ferenc: Életem és korom c. memoárját, Kojnok Valéria: Az 1848-49-es szabadságharc és emigráció brit szemmel c. szakdolgozatot, Vongrey Béla: Az 1848-49-es magyar szabadságharc emlékei Nógrád megyében c. kiadványt és számtalan egyéb írást, amelyekről cikk-katalógusokból tájékozódhatnak.

Ezek a könyvtári dokumentumok teljesebbé tehetik ismereteinket 1848-1849 helyi történéseiről.

(B.Gy-né)

RÉGI MAGYAR MULATSÁGOK

A KERESZTELŐ

Kereszteljük - ne holmi cifra névre: Katónak, az édes anyja nevére.

Arany János "Bolond Istók" című költeményének e két sorába tömörítette egyik évszázados névadó szokásunkat. A primitív népeknél a mítosz mélységébe torkollik a név eredete, és a hitük kialakította sokféle szokásnak az volt a célja, hogy a név viselőjét szerencse kísérje, rontó szellem, s gonosz ne árthasson neki. A keresztség felvétele új hitet, új kultúrkörbe való bekapcsolódást jelentett. A keresztelés azonban nem szüntette meg azokat az ősi hiedelmeket, amelyekbe a gyermeket a születése előtti időtől kezdve a névadáson át kiskoráig bepólyálták.

A jóslások, varázslások már az anyát körülövezték. És már a lakodalomnál kezdődött. A templomba menet a leány után tollpíhét fújtak, hogy majd könnyen szüljön. Az új asszonynak egész karaj kenyeret vágtak, hogy majd fia születik. Amikor a menyecske, mint mondták: "bölcsőre kezd hízni", azonnal megsúgta valakinek, hogy a gyermeke néma ne legyen. A "jó reményben levőt" mindenki tisztelte. Ha valamit megkívánt, kívánságát ki kellett elégíteni. A terhes nőnek az étel lopását is megengedték. De arra vigyázott ám, hogy tököst ne lopjon, mert akkor gyermeke kopasz lesz; kukoricát sem, mert akkor szőrös testű, mint ahogyan az lesz, ha kutyához, macskához rúg. Vigyázni kellett arra is, ne csodáljon meg semmit, mert annak képe ott lesz gyermekének testén.

Amikor aztán eljött az idő, hogy "letegye terhét", elkészítették neki a "boldogasszony ágát".

A szülésnél a ház asszonyai tevékenykedtek, a főszerep a bábáé volt. Ezt követte a gyermek külsejét, természetét, jövődjét alakítani kívánó, különféle, varázsló, jósló cselekedet.

A keresztelővel ugyancsak siettek mindig: kereszteletlen gyermeknek árthatott a gonosz. A keresztszülők kiválasztását nagy gonddal végezték, mert a komaság nemcsak lelki, hanem családi kapcsolatot is teremtett: atyafiságot.

A keresztelő, vagyis az újszülött "első tisztességes napján" a főkomaasszony jókor reggel megfüröszttötte a kicsit, majd felöltöztette az általa adott díszes kis ingbe, főkötő-be, aztán bepólyálta, de a pólya sarkába csipet sót tett, a gyermek karjára vagy a pólyakötőbe pedig piros szalakat kötött, védelmiül a gonosz ellen. A pólyára aztán díszes fejkendőket, a komaasszonyok ajándékát rakta.

A keresztelői menet szótlánul haladt a templomba. Hátranézni tilos volt, mert akkor a gyermek korán elhal. Közben figyelték a jós jeleket: kivel, mivel találkoznak. Szopó tinó pl. jót jelentett, nyerítő ló rosszat. - Az egyházi szertartás alatt a gyermeket figyelték. Ha sírt, hosszú életű lesz, ha elaludt, hamar meghal. A keresztelőről hazamenet otthon előbb háromszor megkerülték a kicsivel a házat, csak aztán léptek be. A küszöb felett háromszor meglentgették, hogy az utolsó rossz is kimenjen belőle.

A keresztelő-lakomát ki-ki módja szerint ülte meg. Általában bőséges volt. Az ételekből ki-ki maga szedett magának, mindenből kellett ennie, és szabály volt, hogy csak üres tál maradhat az asztalon: így lesz jó egészsége a gyermeknek. Közben ittak is. Először a főkoma köszöntötte fel az újszülöttet. Ilyenkor szokták sokfelé az ablak alatt földhöz csapni az ősi szelleműző bakfizeket. Hajdanában eleven szén izzott a csuporban, később csak homokkal töltötték meg: a szétszaladó szemek sokasága jelképezte a gyermeknek kívánt áldások bőségét.

A lakoma végeztével a főkoma egy tálba ezüst pénzt rakott, megcsörgette s ezt mondta:

"Hamar járjon, hamar beszéljen a mi gyermekünk!"

Példáját követte a felesége, e szavakkal: "Ilyen beszédes legyen a mi gyermekünk!" A keresztszülők ajándéka: a korozsma, többnyire ruhanemű volt: fiúnak ing, süveg, csizma, leánynak ing, ingváll, kendő. A komaasszonyoknak még gondoskodni kellett a lábadozó anya táplálásáról. Naponta felváltva küldték az erősítő táplálékot. Ez volt a komatál. Gyógyulása után az anya a gyermekkel elment a paphoz áldást kérni mindkettőjükre. Megtisztulva tért haza; szétszedték hát a boldogasszony ágát, elégették a szalmáját, és megitták a bábapohár-áldomást az anyára és gyermekére.

(G.Zs.)

NÓGRÁDI UTAKON

ZAGYVARÓNA-ZAGYVAFŐ VÁRA

Zagyvaróna nevében egyaránt őrzi a történelmi múltat és a természeti környezet sajátosságait. A Zagyva szó származását magyarászok felfogások közül legkihívóbb, hogy a név a cseh ZA-DVA (kettőt jelentő) szóból ered. Mások úgy tartják, hogy a Zagyva, előtag a folyó - amelyet hajdan ZOGEA-nak hívtak - forrásvidékével van kapcsolatban. A szóösszetétel - amely két település összeépülését is jelzi - második, szintén szláv eredetű tagja pedig mindenképpen a földrajzi környezetre utal. A középkorban Rónya (Nagyrónya) néven említik az oklevelek. Bizonyos, hogy 1341-ben már fennállott.

A helybéliek kívül valószínűleg kevesen tudják, hogy Zagyvaróna határában egykoron vár emelkedett. Igaz, a ma emberét már kevés látható nyom emlékezteti a történelmi időkre. A több mint félévezred alatt

az idő és az ember átrendezte a tájat. Az emlékek főleg csak mondákban élnek tovább. Zagyvafő vára bizonyára része volt annak a védelmi láncnak, amely IV Béla király uralkodása idején kezdett kiépülni. Hosszú harcoknak azonban nem volt tanúja, 1435-ben már "castrum desertum", azaz elhagyott várként említik a dokumentumok. Később a Felső-

Magyarországra betörő husziták birtokukba vették, felépítették és 1460-ig kezükben is tartották. Hogy a csehek bitorolták a várat, azt a híres történetíró Bonfini is igazolja írásaiban. Ugyancsak tőle tudjuk azt is, hogy 1460-ban Mátyás király foglalta vissza Zagyvafőt a huszitáktól. Á király személyesen vette ostrom alá a várat. A fáma szerint csata közben egy nyílvesző megsebesítette, amiért haragjában széthányta az elfoglalt várat. Mátyás királyról, a várról még mai is élnek legendák a település lakói körében. Az elpusztult vár tulajdonjogáért később birtokperек zajlottak, de egyik tulajdonos sem újította fel többé az egykori falakat. A korabeli okiratok szerint 1478-ban a várhoz tartozott Zagyvafő helység is, továbbá Garáb, Korlátfalva, Szenterszébet és Inászópuszta is. utóbbit 1435-ben városnak említik az oklevelek. 1548-ban a helység Zagyvai Simon birtoka volt. Az 1715. évi összeírásokban nemesi községként fordul elő. A XVIII. században újra jobbágyság lett, s ekkor a Bulyovszkyak, majd 1770-ben özv. Prileszkyné Radvánszky Erzsébet, a XIX. század első felében pedig Prónay Lajos báró voltak a földesurai. A település lakói hosszú évekig a Salgótarján közvetlen környezetében lévő falvakhoz hasonló életet éltek.

Később a bányászatáról, iparáról, majd fényt illetve hőt adó energiájáról lett egyre ismeretebb.

A mai Zagyvaróna - Rónafaluval, Rónabányával együtt - a családok, a környék földrajzi neveiben őrzi a lakosság eredetét, tükrözi a rég - és a közelmúlt eseményeit, az élet változásának főbb csomópontjait. Lakóinak boldogulása korábban, és talán mindig is szorosan összefüggött Salgótarján helyzetével. Az itt élők zömének is a környéken folyó szénbányászat, a város ipari üzemei, intézményei biztosították a megélhetést. Ezek változása - fejlesztése vagy leépülése - határozta meg anyagi létüket, alakította gondolkodásmodjukat: nevelt bányászt, ipari munkást, értelmiségit, politikust, vezetőt az itt élők, itt születettek köréből.

Zagyvaróna 1973-tól Salgótarjánhoz tartozik, a városi agglomeráció szerves része. A közigazgatási területén lévő gazdasági egységek, üzemek, intézmények és nem utolsósorban a szorgos - települést gyarapító - kezek is hozzájárulnak a jelenben a megyeszékhely fejlődéséhez.

(A.J.)

GYEREKEKNEK

MŰEMLÉKEINK

Egyházasdegeleg: római katolikus templom.

Jellege: románkori, gótikus szentéllyel. 1322-ben épült téglából. Nagy része román, egyszerű alaprajzú, támpillérekkel megerősített hajóval és szentéllyel, román jellegű és elhelyezésű ablakkal. Nincs tornya, fedése zsindeyes. Félköríves kapuja, piciny, háromkaréjos ablakai vannak, a szentély boltozata és a sekrestye XV. századi. Szószéke a XVIII. század második felében készült, fehér márványozott faltükrökkel, aranyozott kereteléssel és virágokkal, baldachinján férfiszent aranyozott szobra, lehetséges, hogy a héhalmi szószék mestere, Antonius Czilichtor készítette.

A középkori falkép maradványai még feltárást igényelnek.

V.I-né

Irodalom:

Fries Gyula: Nógrádi műemlékek. 1990.

Magyarország. 1990.

Nógrád Megye műemlékei. 1954.

KÉRDEZGETŐ

Mikor alakult Magyarországon az első nyomda?

1472-ben, Mátyás király uralkodása alatt, Budán, Hess András német nyomdász alapította. Itt készült a legrégebbi magyarországi nyomtatvány, a Budai Krónika. Szerzője 1468-ig beszéli el benne a magyarok történetét.

Melyik ma Magyarország legnagyobb könyvgyűjteménye?

Az Országos Széchényi Könyvtár, amelyet gróf Széchényi Ferenc alapított. Gazdag gyűjteményét az országnak adományozta.

Mai otthona a budai Várban van. Itt gyűjtik Magyarország teljes könyvtermését, és minden külföldön megjelent magyar nyelvű vagy magyarokra vonatkozó kiadványt. A Széchényi Könyvtár szigorúan őrzi "kincseit", csak helyben lenét olvasni a könyveket.

MÁRCIUSI VERSIKE

Tavaszt csörög a szarka,
tavaszt.

Zöldülni kezd a barna
haraszt

Zsendülni kezd a zsenge határ.

Erőre kap a gyöngye

bogár.

Szelídülnek az ordas
szelek. Barkákat hány a bokros
berek. Bukfencet vet a játszai
patak. Már csak a hegyen látni havat.

Kányádi Sándor

REJTVÉNY

Mit is mond a hogyishívják?

Gyakran a hétköznapi szavak jelentését sem ismerjük, mert ritkán találkozunk velük. A következő szavak mellett három jelentésváltozatot olvashatsz, melyik az igazi/

1. /Agilis: 1. tevékeny
2. mozgósít
3. eredetileg
2. /Apol 1. szónokol
2. gondoz
3. csókol
3. /Aszat 1. szárított gyümölcs
2. tüskés gyomnövény
3. gombafajta
4. /Boksa 1. bokavédő
2. egyfülű agyagkorsó
3. faszénégetők máglyája
5. /Csausz 1. török futár
2. közép-ázsiai népcsoport
3. cserje
6. /Eminens 1. tapasztalat
2. kiemelkedő, kitűnő
3. értelmiségi
7. /Kacska 1. görbe, csonka
2. növényi hajtás
3. pelyhes kacska
8. /Kokojka 1. törpe mesehős
2. fekete áfonya
3. lábos
9. /Lappantyú 1. papucs
2. fűjtató
3. madár
10. /Pityóka 1. italozás
2. mentegomb
3. burgonya
11. /Rizike 1. gombafajta
2. egytálétel
3. kockázat veszély
12. /Serken 1. nőni kezd
2. ébred
3. kiütközik

A megoldáshoz használd a Magyar értelmező kéziszótárt, Tótfalusi István: Vádemecum: Szokatlan szavak szótárát.

Beküldési határidő: 1993. március 20.

A februári rejtvény helyes megfejtése: I.F2,
11. Dt, III.132, IV.F3, V.C3.

Könyvjutalmat nyert: Csizsár Franciska St.,
Pécskő u. 12/a., Király Balázs St..Kinizsi P.
út 79., Miklós Rea St., Pécskő u. 14.,
Szedzerjesi Attila St., Budapesti út 66.,
Szomszéd István St., Kemerovó krt. 70.

ÚJ KÖNYVEINK

Szabó Zsuzsa: Te is bábozz velünk!

A könyv szerzője nagy szakszerűséggel állította össze bábos könyvét. Igaz, hogy felnőtteknek készült, de ti, kisiskolások is hasznosan forgathatjátok nevelőitek, tanítóitok segítségével.

Szeretnétek bábozni, bábot készíteni? A könyv számos útmutatóval, hasznos tanáccsal, fontos észrevétellel, komplex mesefoglalásokkal - feldolgozásokkal szolgál. Komplet bábkészítési leírásokat is tartalmaz.

Ha a bábozás iránt kedvet kaptál, akkor rajta: "Te is bábozz velünk!"

Képes gyermekenciklopédia

A 644 oldalas ismerettár a 7-14 éves gyermekeké, melyet a világsikerű Szemtanú sorozat alkotói készítettek. Hasznos segéd-eszköz az iskolai tanulásban.

450 címszó és 1600 alcikk található a gyermekek számára nélkülözhetetlen tárgyakban: a természet, a földrajz, a történelem, a kultúra, a tudomány és a technika területeinek legfontosabb tudni-valóiról. A könyv 3500 színes illusztrációt is tartalmaz: képzőművészeti alkotások reprodukciói, történelmi helyszínek rekonstruált rajzai, magyarázó ábrák és grafikonok, térképek, metszetek és fotók. A Tények Tára 24 oldalas, a lapok tetején Gyorsmutató található. Minden címszóhoz Olvass tovább! utaló rovat, s közel 8000 szavas név- és tárgymutató kapcsolódik.

(F.I.-né)

VIDEOMOZI

Minden hétfőn délután 14 óra 30 perckor
Március 1.

A koppányi aga testamentuma
(magyar játékfilm) Március 8.

A három testőr (rajzfilm) Március 22.

A varázská (magyar rajzfilm) Március 29.

Az idő urai (fantasztikus rajzfilm)

Házi olvasmányok videón

Március 11.15.00

A kőszívű ember fiai (Jókai)

Március 18.15.30

Hamlet (W. Shakespeare)

Március 25.15.30

Fekete gyémántok (Jókai)

Április 1.15.30

A gyáva (Sarkadi)

KIÁLLÍTÁS

1993. március I-jén 15.30 órakor nyílik TAKÁCS GÉZA üvegtervező művész, alkotásaiból.

Megnyitja KAZINCZY GYULA, az Öblösüveggyár igazgatója. A kiállítás március 26-ig tekinthető meg a könyvtár emeleti csarnokában

A hónap zenéje

XI. MAGYARORSZÁGI TÁNCHÁZ TALÁLKOZÓ 1992.

Ez alkalommal egy olyan hanglemezt szeretnénk bemutatni, amely egy országos mozgalom legutóbbi rendezvényének zenéjéből ad ízelítőt.

A táncház-mozgalom elindítóinak fontos szerepük volt a régi, hagyományos népi kultúra értékeinek átmentésében, a modern, városi életformával és kultúrával történő ötvöztetésében. A táncház az elmúlt századokban a falusi szórakozás természetes színtere volt Magyarország egyes vidékein, különösen Erdélyben. A fiatalok pajtát, csúrt vagy új házat béreltek egy-egy hétvégére, s zenészeket fogadtak meg játszani. Minden település a saját táncait táncolta meghatározott rend szerint. A hetvenes évek elején, amikor a figyelem ismét a népművészet felé fordult, így bukkantak gyűjtéseik során a láncházakra az amatőr nép-táncgyűttesek.

A hagyományt megkísérelték feltámasztani a maguk szórakozására, s meglepő módon nagyon sok érdeklődő fiatal csatlakozott hozzájuk. A láncház-mozgalom terjesztésében kezdeményező szerepet vállalt a Sebő együttes, amely hazánkban először játszotta hitelesen az eredeti parasztzenét.

A mozgalom rendkívüli gyorsasággal terjedt. 1982-ben Budapesten került sor az I. Magyarországi Táncház Találkozó megszervezésére. Azóta minden évben megrendezik ezt az eseményt, amely már rég túllépte az országhatárokat.

Hz a lemez a XI. találkozón résztvevő együttesek legjobbjainak produkcióját rögzíti. A felcsendülő muzsika a Dunántúl, a Felvidék, az Ipoly mente és Erdély dallamaiból ad válogatást.

Az együttesek és szólisták nagy része régóta ismert, magas színvonalon álló előadó, mint a Téka, Méta együttes, Bodza Klára, Kanalas Éva, Berecz András.

Hat előadó erdélyi, többségében moldvai dallamokat mutat be.

A Felvidékről "Zoboraljai lagzis" dalokat hallhatunk a szlovákiai Écsi Gyöngyi és Agócs Gergely tolmácsolásában. A Gönczöl zenekar Ipoly menti palóc dudanótákat ad elő. A Ki mit tud?-győztes salgótarjáni Dúvó együttes Kis-küüllő mentén gyűjtött zenéből készített egy összeállítást "Trapp 12 Szászcsásvár" címmel. A Dunántúl népzenejéből ad válogatást a Méta, a Fabatka, Juhász Zoltán, Balogh Sándor, Szörényi Béla, Juhász Katalin, Szabó Zoltán. Új szint képvisel a lemezen két magyarországi együttes: a nemzetiségi Maszkaradesz, amely Pondsos-vidéki görög, a Falkafolk pedig bolgár táncdallamokból ad ízelítőt. A lemez keresztmetszetet ad a hazai táncmuzsikálás színvonaláról és bizonyítja annak nem csökkenő népszerűségét.

(PZs.)